

І. М. Лукашевич*orcid.org/0000-0002-6969-4333**аспірант кафедри теорії та історії держави і права**Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК»*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ БІЗНЕС-МЕДІАЦІЇ

Вступ. Способи врегулювання правових спорів є предметом досліджень науковців не одне століття. Обсяги наукового осмислення цієї сфери настільки зросли, що виникли підстави для формування окремої міждисциплінарної науки – юридичної конфліктології, що об'єднала в собі зусилля психологів, соціологів, істориків, політологів, юристів задля вирішення найбільш проблемних теоретичних та практичних питань, пов'язаних із юридичними конфліктами: які причини виникнення правових спорів, стадії розвитку юридичного конфлікту, які із способів вирішення правових спорів є найбільш ефективними та інші.

Загальноприйнятою науковою позицією є твердження про необхідність ефективного, оптимального механізму регулювання застосування тих чи інших способів вирішення юридичних конфліктів, де поєднані приватні інтереси кожної із сторін спору та публічний інтерес забезпечення громадського порядку, безпеки, превенції правопорушень, стабільності усіх сфер суспільно-державного життя. У зв'язку із цим міжнародна спільнота вже не одне десятиріччя активно працює над створення єдиних стандартів застосування як юрисдикційних (судових та адміністративних), так і неюрисдикційних способів регулювання правових конфліктів. Високий ступінь актуальності тематики цієї наукової роботи обумовлений насамперед:

1) зростанням конфліктогенності у вітчизняному суспільстві, що посилюється також воєнною агресією РФ проти України та режимом воєнного стану;

2) інтенсифікацією розвитку вітчизняного суспільства, що зумовлює появою нових видів правових спорів на фоні трансформації старих та виникнення нових сфері суспільних відносин;

3) глобалізаційними процесами в економіці, культурі, політиці, які надають правовим конфліктам транскордонний характер;

4) відсутністю суворої територіальної прив'язки процедури медіації до конкретної національної юрисдикції, що дозволяє застосовувати медіацію з урахування зарубіжного досвіду, визначати її порядок на договірному рівні, в тому числі і у відносинах з іноземним елементом;

5) євроінтеграційними процесами в Україні та зобов'язаннями нашої держави імплементувати передові європейські стандарти застосування альтернативних способів врегулювання спорів;

6) зростанням популярності альтернативних способів регулювання спорів в багатьох країнах світу, у зв'язку із чим виникає об'єктивна потреба у розробці та затвердженні міжнародних стандартів медіації, котрі мають бути враховані усіма країнами, де використовується відповідна процедура.

Стан наукової розробки теми наукової роботи.

В юридичній науці окремі аспекти механізму міжнародно-правового забезпечення бізнес-медіації були досліджені такими вітчизняними вченими як А. Біцай, Г. Єрьоменко, З. Красіловська, Н. Мазаракі, М. Поліщук, Т. Подковенко, Т. Фоміна та ін. Сьогодні в юридичній науці сформовано значний науковий масив праць, які стосуються тих чи інших аспектів правового забезпечення медіації. Проте нині суттєво актуалізується необхідність поглибленого дослідження міжнародного рівня правового забезпечення бізнес-медіації як основи подальшого удосконалення вітчизняного законодавства у відповідній сфері.

Тому метою цієї наукової роботи буде удосконалення доктринального розуміння механізму міжнародно-правового забезпечення бізнес-медіації, а також виокремлення та аналіз міжнародно-правових стандартів в структурі міжнародно-правового регулювання бізнес-медіації.

Основна частина. Сьогодні Україна переживає досить складний і не менш важливий етап розвитку державно-правових інституцій, який в юридичній науці позначають «трансформаційним (перехідним) етапом». Дійсно, наразі Україна активно намагається здійснити значний «еволюційний стрибок» (перехід) від старої радянської до західноєвропейської демократичної державно-правової моделі. Згідно із статтею першою Конституції Україна є соціальною, правовою державою [1]. На практиці ж українське суспільство та держава тільки знаходяться на шляху до досягнення однієї із своїх основних цілей – Україна тільки прямує до остаточної розбудови держави як соціальної та правової.

Невід'ємними властивостями (критеріями) держави як правової є, насамперед:

1) високий рівень правої культури громадянського суспільства та принцип взаємної відповідальності держави і громадянина. У правовій державі громадянське суспільство не перекладає весь тягар відповідальності за охорону та захист прав, свобод, інтересів людини на державні інституції та юрисдикційні органи, оскільки громадяни мають високий рівень ініціативності до забезпечення правопорядку та усвідомлення необхідності домовлятися і вирішувати конфлікти мирним шляхом на взаємовигідних умовах;

2) реалізованість принципу верховенства права в усіх сферах суспільно-державного життя, невід'ємним елементом якого є примат міжнародного права над національним. Конституція України у змісті ст. 9 визначає, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою, є частиною національного законодавства [1], вказане підтверджує і Закон України «Про правотворчу діяльність», зокрема у ч. 3 ст. 9 та п. 2 ч. 2 ст. 19 Закону [2].

Вказане доводить важливість вивчення міжнародно-правового забезпечення медіації в бізнес-середовищі, що становить ключову складову всього її правового забезпечення, яка крім того, визначатиме перспективи удосконалення правового забезпечення з огляду на процеси імплементації та гармонізації, які відбуваються у вітчизняній правовій системі.

Медіація є відносно новим інститутом вітчизняного права, що виник пізніше його появи в передових європейських країнах, що належать до романо-германського типу правової системи, та державах англосаксонської правової сім'ї. У зв'язку із цим особлива увага українських правознавців прикута не лише до загальних теоретичних проблем медіації та її практичної реалізації в національній площині, але і до зарубіжного досвіду, усталених міжнародних стандартів застосування цієї процедури альтернативного регулювання спорів, в тому числі комерційних. Так, порівняльно-правовий аналіз моделей медіації у світі та їх перспективи впровадження на вітчизняному рівні був проведений такими вітчизняними науковцями як А. Біцай [3], К. Токарева [4], М. Поліщук [5], Т. Подковенко [6; 7], Т. Фоміна [8] та ін. Разом із тим, у вітчизняній доктрині на сьогодні відсутнє комплексне теоретичне дослідження механізму міжнародно-правового регулювання бізнес-медіації як особливого правового феномену із аналізом його ключових складових елементів та надання узагальненої характеристики його джерелам різного рівня та юридичної сили.

Будь-який правовий вплив здійснюється з метою організації, упорядкування суспіль-

них відносин таким чином, щоб була забезпечена належна охорона суспільних, в тому числі правових цінностей, та створені умови для ефективної взаємодії суб'єктів права. Так само і правовий вплив на медіацію здійснюється державою чи іншим уповноваженим суб'єктом для забезпечення ефективного захисту прав, свобод, законних інтересів осіб, стимулювання бажаної, корисної поведінки учасників процедури медіації та забезпечення її результативності. Разом із тим, метою міжнародно-правового впливу на суспільні відносини є не лише упорядкування відносин, оскільки цю функцію в цілому може здійснювати і національний механізм правового регулювання. Міжнародно-правовий вплив, у свою чергу, має подвійне функціональне призначення, оскільки окрім здійснення безпосереднього упорядкування відносин та моделювання поведінки суб'єкта за відсутності належного національного правового регулювання, він покликаний уніфікувати національні підходи до юридичного вирішення тих чи інших проблем, гармонізацію національних правопорядків та встановлення мінімальних стандартів урегулювання певної сфери відносин. Разом із тим, на наше переконання, не будь-який прояв міжнародно-правового впливу можна позначити механізмом правового регулювання, оскільки останній є найвищий за своїм ступенем системності, організованості та дієвості проявом міжнародно-правового впливу, що може окрім цього реалізовуватись через правову культуру, свідомість тощо.

Загалом, під механізмом міжнародно-правового регулювання бізнес-медіації можна розуміти систему правових засобів (способів, форм), наявних в міжнародному праві, як забезпечених, так і не забезпечених владним примусом, що використовуються для забезпечення мінімальних стандартів та вимог до проведення медіації в усьому світі, визначення загальних та керівних засад медіації, гармонізації національного законодавства різних держав про медіацію, первинного регулювання відносин у медіації за наявності внутрішньодержавних нормативних прогалин. Такий механізм являє собою систему взаємопов'язаних елементів, без наявності хоча б одного з яких вже неможна говорити про наявність такого механізму. До таких елементів можливо віднести наступні:

1) міжнародно-правові норми, які регламентують бізнес-медіацію, що формально виражені у цілій низці міжнародно-правових актів;

2) юридичні факти, які є підставою для застосування відповідних міжнародно-правових норм (ратифікація чи інша форма визнання юридичної сили міжнародного акту щодо медіації, виникнення правового спору у бізнес-середовищі,

укладення договору про медіацію та залучення медіатора на національному рівні тощо);

3) правовідносини у бізнес-середовищі, що є формою реалізації міжнародно-правових норм про бізнес-медіацію та практичним втіленням суб'єктивних прав, обов'язків та взаємодії учасників процедури медіації, а також відносини, пов'язані із визнанням дії міжнародно-правових актів про бізнес-медіацію, їх ратифікація, імплементація в національне законодавство.

4) акти реалізації права, в тому числі застосування права, серед яких важливе значення мають угоди про медіацію, договори, укладені за результатами медіації, та рішення міжнародних судових установ, при чому останні мають подвійну природу, оскільки також є джерелами міжнародно-правового регулювання бізнес-медіації.

Висновки. Важливим елементом в структурі механізму міжнародно-правового регулювання бізнес-медіації є міжнародно-правові стандарти, що формально виражаються в окремих міжнародно-правових нормах, присвячених медіації. Міжнародно-правові стандарти з'явилися на тлі тривалої співпраці держав, міжнародних міжурядових організацій та наднаціональних професійних асоціацій юристів, медіаторів, суддів щодо узгодження ключових вимог до статусу особи-медіатора, принципів процедури медіації, визнання та виконання угод за результатами медіації та інших фундаментальних питань щодо цього альтернативного способу врегулювання спорів. Під міжнародно-правовими стандартами медіації необхідно розуміти формально виражені в міжнародно-правових актах та інших джерелах міжнародного права (зокрема, прецедентах міжнародних судових установ тощо) загальні, уніфіковані та керівні засади й норми, що визначають мінімально необхідні вимоги до медіатора, сферу застосування медіації, її основні риси та механізми забезпечення обов'язковості угод, укладених за її результатами.

Міжнародно-правовими стандартами бізнес-медіації можна визнати наступні усталені положення:

1) проведення медіації за посередництвом незалежного і неупередженого медіатора, який не має право нав'язувати конкретне вирішення спору, що передбачає однакове ставлення медіатора до сторін спору, відсутність в нього конфлікту інтересів та попередження обставин, що здатні вплинути на його незалежність (фінансова чи інша, пряма чи опосередкована заінтересованість у результаті медіації особисті або комерційні відносини зі стороною (сторонами) спору тощо). Забезпечення принципу незалежності та неупередженості медіатора на практиці визначається особливою роллю медіатора, який не

може нав'язувати конкретне вирішення спору сторонам, водночас має керувати процесом, слідкувати за дотриманням правил медіації кожним із часників цього процесу. Вічною дилемою є пошук золотої середини між розумним та допустимим керуванням процесу медіації та здійснення неприпустимого впливу на сторін спору;

2) добровільність медіації, що одночасно не виключає право держав запроваджувати обов'язкове проведення медіації для окремих категорій спору, Добровільність медіації включає в себе визначення умов медіації, а також добровільність укладення за її результатами угоди. До внесення змін до Конституції України в 2016 році запровадження будь-якого альтернативного регулювання спору як обов'язкової досудової стадії вважалося би антиконституційним положенням. Водночас наразі закріплення імперативної норми про обов'язкову медіацію в цілому відповідало б Конституції України з огляду на ч. 3 ст. 124 Основного закону, відповідно до якої законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору [1]. Для бізнес-медіації забезпечення принципу добровільності медіації ускладнюється тим, що переважна більшість учасників відповідних бізнесових правових відносин є юридичними особами, які, з одного боку, є самостійними суб'єктами права, а з іншого боку, воля такого суб'єкта виражається опосередковано через його органи, які представляє сукупність фізичних осіб (як правило, двох та більше). Саме тому, у межах добровільності медіації як міжнародно-правового стандарту для бізнес-медіації має бути стандарт підтвердження повноважень представника суб'єкта бізнес-відносин на участь в медіації;

3) конфіденційність процедури медіації та її результатів, а також всієї інформації, що стала відома під час цього альтернативного способу врегулювання спору, винятки щодо якої повинні бути чітко окреслені положеннями законодавства. Для бізнес-медіації принцип конфіденційності має особливе значення з огляду на необхідність забезпечення інформаційної безпеки компанії та збереження репутації і зв'язків зі своїми контрагентами;

4) професійність медіатора та дотриманість ним етичних норм поведінки, що вимагає спеціальної підготовки та навчання медіаторів, а від держави – розроблення і законодавче затвердження процедури та практики медіації. Для бізнес-медіації принцип професійності є комплексним, оскільки змушує нейтрального посередника мати знання не лише у праві та конфліктології, але і у економіці та особливостях господарювання в тій чи іншій сфері діяльності, задля запобігання укладенню явно несправедли-

вих з економічної точки зору угод та легітимації економічної кабали;

юридична сила та обов'язок виконання угоди, укладеної за результатами медіації, робить цей альтернативний спосіб врегулювання спорів більш привабливим. У практиці зарубіжних країн має три форми вираження: 1) надання медіаційній угоді юридичної сили цивільно-правового договору (Канада, Україна); 2) надання медіаційній угоді юридичної сили судового рішення після приведення її у виконання судовим органом (омологація медіаційного договору) (Словенія, Швейцарія); 3) надання медіаційній угоді статусу арбітражного рішення (Південна Корея, Велика Британія).

Література

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. с. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Закон України «Про правотворчу діяльність» від 24.08.2023 р. № 3354-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>
3. Біцай А.В. Моделі медіації у світі та перспективи для України *Право і суспільство : наук. журн.* 2013. № 6. С. 85–89. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pis_2013_6_21.pdf.
4. Токарева К.С. Моделі медіації та перспективи їх впровадження в Україні. *Наукові записки. Серія: Право*. 2019. № 6. Т. 2. С. 32–38. URL: https://cusu.edu.ua/images/nauk_zapiski/pravo/6_spec_II_2019/32_38.pdf
5. Поліщук М.Я. Моделі медіації: порівняльно-правовий аналіз досвіду зарубіжних країн. *Судова та слідча практика в Україні*. 2016. Вип. 2. С. 52–56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jipu_2016_2_12
6. Подковенко Т. Моделі медіації та механізм її здійснення. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. Вип. 3. С. 12–20. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/41471/1/%d0%9f%d0%be%d0%b4%d0%ba%d0%be%d0%b2%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be.pdf>
7. Подковенко Т. Медіація: міжнародно-правові стандарти. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 4. С. 47–54.
8. Фоміна Т.Г. Міжнародні стандарти здійснення медіації у кримінальному провадженні та стан їх реалізації в Україні. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2021. № 2. С. 313–323. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2021.2.28>

Анотація

Лукашевич І. М. Міжнародно-правові стандарти бізнес-медіації. – Стаття.

Тематика статті присвячена питанням міжнародно-правового забезпечення медіації при вирішенні спорів в бізнес-середовищі. Автором зазначено, що способи врегулювання правових спорів є предметом досліджень науковців не одне століття. Обсяги наукового осмислення цієї сфери настільки зросли, що виникли підстави для формування окремої міждисциплінарної науки – юридичної конфліктології, що об'єднала в собі зусилля психологів, соціологів, істориків, політологів, юристів задля вирішення найбільш

проблемних теоретичних та практичних питань, пов'язаних із юридичними конфліктами: які причини виникнення правових спорів, стадії розвитку юридичного конфлікту, які із способів вирішення правових спорів є найбільш ефективними та інші.

Загальноприйнятою науковою позицією є твердження про необхідність ефективного, оптимального механізму регулювання застосування тих чи інших способів вирішення юридичних конфліктів, де поєднані приватні інтереси кожної із сторін спору та публічний інтерес забезпечення громадського порядку, безпеки, превенції правопорушень, стабільності усіх сфер суспільно-державного життя. У зв'язку із цим міжнародна спільнота вже не одне десятиріччя активно працює над створення єдиних стандартів застосування як юрисдикційних (судових та адміністративних), так і неюрисдикційних способів регулювання правових конфліктів.

В роботі удосконалено доктринальне розуміння механізму міжнародно-правового забезпечення бізнес-медіації, виокремлено та проаналізовано міжнародно-правові стандарти в структурі міжнародно-правового регулювання бізнес-медіації. Удосконалено доктринальне розуміння механізму міжнародно-правового регулювання бізнес-медіації, під яким слід розуміти систему правових засобів (способів, форм), наявних в міжнародному праві, як забезпечених, так і не забезпечених владним примусом, що використовуються для забезпечення мінімальних стандартів та вимог до проведення медіації в усьому світі, визначення загальних та керівних засад медіації, гармонізації національного законодавства різних держав про медіацію, первинного регулювання відносно у медіації за наявності внутрішньодержавних нормативних прогалин. Такий механізм являє собою систему взаємопов'язаних елементів, без наявності хоча б одного з яких вже неможна говорити про наявність такого механізму.

Автором виокремлено та охарактеризовано систему міжнародно-правових стандартів бізнес-медіації, до яких віднесено: 1) проведення медіації за посередництвом незалежного і неупередженого медіатора; 2) добровільність медіації; 3) конфіденційність процедури медіації та її результатів; 4) професійність медіатора та дотриманість ним етичних норм поведінки; 5) юридична сила та обов'язок виконання угоди, укладеної за результатами медіації та ін.

Ключові слова: медіація, примирення, конфлікт, компроміс, юридичний процес, бізнес-медіація, міжнародно-правові стандарти.

Summary

Lukashevych I. M. International legal standards of business mediation. – Article.

The topic of the article is devoted to the issues of international legal support for mediation in resolving disputes in the business environment. The author notes that the methods of settling legal disputes have been the subject of research by scientists for more than one century. The volume of scientific understanding of this area has grown so much that there were grounds for the formation of a separate interdisciplinary science – legal conflictology, which united the efforts of psychologists, sociologists, historians, political scientists, lawyers in order to solve the most problematic theoretical and practical issues related to legal conflicts: what are the causes of legal disputes, the stages of development of a legal conflict, which of the methods of resolving legal disputes are the most effective, and others.

The generally accepted scientific position is the assertion of the need for an effective, optimal mechanism for regulating the application of certain methods of resolving legal conflicts, where the private interests of each party to the dispute and the public interest in ensuring public order, security, prevention of offenses, and stability of all spheres of public and state life are combined. In this regard, the international community has been actively working for more than a decade to create uniform standards for the application of both jurisdictional (judicial and administrative) and non-jurisdictional methods of regulating legal conflicts. The work improves the doctrinal understanding of the mechanism of international legal support for business mediation, identifies and analyzes international legal standards in the structure of international legal regulation of business mediation. The doctrinal understanding of the mechanism of international legal regulation of business mediation has been improved, which should be understood as a system of legal means (methods, forms) available in international law, both secured and

not secured by power coercion, which are used to ensure minimum standards and requirements for mediation throughout the world, determine general and guiding principles of mediation, harmonize national legislation of different states on mediation, and primarily regulate relations in mediation in the presence of domestic regulatory gaps. Such a mechanism is a system of interconnected elements, without the presence of at least one of which it is no longer possible to speak of the presence of such a mechanism. The author has identified and characterized the system of international legal standards of business mediation, which include: 1) mediation through an independent and impartial mediator; 2) voluntariness of mediation; 3) confidentiality of the mediation procedure and its results; 4) professionalism of the mediator and his compliance with ethical norms of behavior; 5) legal force and obligation to fulfill the agreement concluded as a result of mediation, etc.

Key words: mediation, reconciliation, conflict, compromise, legal process, business mediation, international legal standards.

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025

Дата публікації: 24.12.2025